

Hüccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet,
Muhammed Salih Ekinci,
Çev. Metin Yiğit,
İstanbul: Rağbet Yayınları 2004, 264 sayfa.

Son zamanlarda akademik seviyede telif edilen eserlerin yanı sıra akademik kaygı taşımaksızın, sünnete dair konuları ele alan pek çok çalışma yayımlanmaktadır. Muhammed Sâlih Ekinci'nin Arapça olarak kaleme aldığı *Hüccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet* adlı eser de, ikinci gruba dâhil edilebilecek dikkate değer bir katkıdır. Sünnetin konumu ve tedvin süreciyle ilgili pek çok çalışmayı derleyen ve değerlendiren bir sentez niteliğindeki eser, okuyucuya konuyla ilgili ön bilgi vermeyi hedefleyen takdim bölümüyle birlikte, giriş, dört bölüm ve sonuçtan müteşekkildir.

Takdim bölümünde Batı'nın İslâm dünyasına yönelik hedefleri, oryantalistler ve onlardan etkilenen kimselerin bu hedefleri gerçekleştirmedeki rolleri, dinde aşırı gidenlerin ve cahillerin sebep olduğu bozulmalar üzerinde durulmuştur. Yazar, İslâm topraklarının tamamını istilâ edebilecek askerî güce sahip olan Batı'nın, bunu yapmayı bir kısmını kasten 'yerli işbirlikçilere' bırakarak fikirlerini yaydığını ileri sürmektedir (s. 13). Bunun için de bilinçli olarak Batı'da yetiştirilenlerin yanı sıra, İslâm ülkelerindeki bazı akademisyenlerin de etkisi altında kaldıkları oryantalist kaynaklı şüpheleri ülkelerinde yaydığı vurgulanmaktadır (s. 17). Yazar bu kesimlerce yapılan tahribâtın yanı sıra, iyi niyetli cahillerin ve dinde aşırı gidenlerin de dinin doğru anlaşılmasına zarar verdiği görüşündedir (s. 23). Bu çerçevede fikhî ve itikâdî pek çok konuya dair yanlış yorumları da takdimde ele almıştır. Yine bu bölümde yazar, 'dili ve kalemi keskin ancak aklı ve gönlü şaşkın' diye nitelendirdiği oryantalist kaynaklardan beslenen bazı kimselerin, dini savunma adına pek çok hakikati reddetmesi ve konuya dair eserlerin yetersiz kalması sebebiyle kitabını yazdığını söylemektedir (s. 33).

Eserin *Giriş* bölümünde, sünnetin hüccetliği ile doğrudan ilgisi dolayısıyla ismet meselesi; hakkında çokça şüpheler ileri sürülmesi sebebiyle de sünnetin istilâhî anlamı öncelikli olarak ele alınmıştır. Peygamberlerin, "tebliğ vazifesine halel getirecek şeylerden uzak oldukları" konusunda bütün din mensuplarının

hemfikir olduğunu belirten müellif, risâlet ve risâletin dayandığı mucizelerin buna delâlet ettiğini ifade etmiştir (s. 40). Müslüman âlimlerin, peygamberlerin unutarak ve yanılarak söyledikleri konusundaki ihtilaflarını anlatan yazarın, tercihe şayan diye nitelendirdiği görüş, onların bu nevi yalanlardan da korunmuş olduklarıdır (s. 43-44).

Sünnet kelimesini ise, lügat açısından dil bilimcilerinin; istilâhî anlamda ise fakihler, usûlcüler ve muhaddislerin kullanımlarına işaret ederek inceleyen yazar, oryantalistlerin bu kelime etrafında ileri sürdükleri şüphelerin, sünnetin konumunu ve teşriî değerini zedelemeye ve hüccetliğini inkâr etmeye zemin hazırlamaya yönelik olduğunu savunur. Bu çerçevede, Goldziher'in sünnet teriminin cahiliyye kaynaklı olduğu, Margoliouth'un ilk dönem örfüne sonradan sünnet denildiği ve Schacht'ın toplumun geleneği ve örfünün sünnet anlamına geldiği şeklindeki iddialarını örnek göstererek fikrini temellendirmiştir. Bu iddiaların Arap şiiri, âyetler, hadisler ve dilcilerden ulaşan sübûtu kat'î metinlerle çelişkili olduğunu belirten yazar, hüccetlik konusunda asl olanın lafzın kullanımı değil, Resûle itaat mefhûmu olduğu tespitinde bulunur (s. 49).

İslâm öğretim tarihinin ilk asırlarında 'ilim' kelimesinin, hadis ve hadis ilimlerini ifade etmesinden hareketle sünnetin önemine değinen yazar, eserin birinci bölümünde, Hz. Peygamber'in sünneti öğrenmeye teşvik ettiğine dair örneklerle yer vermiştir. Yine burada sahâbenin ve tâbiînin hadisleri ezberleme, öğrenme ve uygulama noktasındaki gayretleri örneklerle anlatıldıktan sonra 'rihle' kavramına geçilmiş, hadis talebi için yapılan bu yolculukların amacı ve önemi üzerinde durulmuştur. Yazar, rihle faaliyetlerini Emevî döneminde başlayan siyasî amaçlı hareketler olarak nitelendiren müsteşriklerin bu iddialarına karşı, Hatib'in *er-Rihle fi-talebi'l-hadis* adlı kitabına işaret etmiş ve bu eserin söylenenlere yeterince cevap teşkil edeceğini belirtmiştir. (s. 86).

Eserin ikinci bölümünde genel olarak sünnetin yazılması konusuna, oryantalistlerin iddialarına da cevap vermek suretiyle, değinilmiştir. Konuyla ilgili ilmi eserlerde, Hz. Peygamber'in teşvikiyle hadis yazan sahâbeden ve bir kısmı günümüze de ulaşan bazı sâhifelerden bahsedilmesine rağmen, müellifin, ilmi çevrelerde yaygın kanaatin 'hicri I. asrın sonlarına kadar hadislerin sözlü olarak aktarıldığı' şeklinde olduğunu iddia etmesi dikkat çekicidir. Bu görüşünden hareketle yazar, sistematik faaliyetler diye nitelendirilebilecek hicri II. ve III. asırdaki çalışmaların, hicri I. asırdaki sahâbe ve tâbiîn uygulamalarının bir devamı olduğunu vurgulamış ve buna bağlı olarak, hadisleri yazma işinin Hz. Peygamber döneminden başlayarak hicri II. asrın ortalarına kadar kesintisiz devam ettiğini delilleriyle ortaya koymuştur. Ardından bu sürecin bir devamı niteliğindeki tedvin faaliyetleri neticesinde ortaya çıkan ürünlerin genel vasıfları ve müelliflerinden meşhur olanların isimlerini kaydetmiştir. Selef-i sâlihinden hadis yazmayı hoş karşılamayanlardan hareketle, sahâbenin hadis yazmadığını ve dolayısıyla kendisine yazılı herhangi bir şey ulaşmayan

tâbînin sadece yöneticilerin emriyle hadis yazdığını savunan Reşid Rıza'nın görüşüyle; Goldziher'in, hadislerin yazılması aleyhindeki rivayetlerin Ehl-i rey tarafından, yazmaya müsaade eden rivayetlerin de Ehl-i hadîs tarafından uydurulduğu görüşünü de ikinci bölümde cevaplandırmıştır (s. 129–130).

Üçüncü bölüm kitabın temel konularından olan sünnetin hüccet değeri ve dindeki yeri ile alakalıdır. Öncelikle Hz. Muhammed'in tebyîn görevine, onun uyulması zorunlu örnek olduğuna işaret eden ve ona itaatin Allah'a itaatle beraber emredildiği âyetlerden hareketle, Kur'ân'ın doğru bir şekilde anlaşılması için sünnete duyulan ihtiyacının, sünnetin Kur'ân'a olan ihtiyacından fazla olduğu hususu vurgulanmıştır (s. 167). Ardından sünnetin bir kısmının bizzat Kur'ân dışındaki vahiy olduğunu belirten yazar, bu görüşünü desteklemek için vayh-i gayr-ı metlûv konusunu ele almış, sünnetin hücciyetine delâlet eden pek çok hadisi sıraladıktan sonra sahâbenin uygulamalarını örnek göstermiş ve selef-i sâlihînin konuyla ilgili görüşlerine yer vermiştir. Son olarak sünnetle amel etmeyi reddeden hiçbir imama rastlanmaması ve muteber bir hadisle çelişmesi durumunda pek çok müçtehidin kendi görüşünü terk etmesi örnek gösterilerek, sünnete uymanın icmâ ile sabit olduğu ve sünnet olmadan Kur'ân'la amel etmenin imkânsız olduğu sonucuna varılmıştır (s. 168).

Eserin dördüncü bölümünde haber-i vâhidin delâleti ve sünneti aktarma metodunun haberlerin aktarımı için en güvenli yol olduğu konusu üzerinde durulmuştur. İlk olarak, âhâd haberle amel edilmemesi durumunda, Kitab ve mütevâtir sünnetle amelini imkânsız olacağı hususu delillerle ispatlanmaya çalışılmıştır. İtikâdî meseleleri beş grupta inceledikten sonra, haber-i vâhidin bu konularda da delil olduğunu belirten yazar, bununla beraber âhâd haberin sübutu kat'î olmadığı için, buna muhalefet edip gereğine inanmamanın küfür olmayacağını da dile getirmiştir (s. 182). Bu bölümde ikinci olarak, hadisler konusunda Müslüman âlimlerin sarf ettikleri çabalar anlatılmış, sünneti nakletme yolunun güvenilirliğini izah etmek için de, oluşumu ve ehemmiyeti bakımından isnad sistemi anlatılarak, cerh ve ta'dîl konusuna geçilmiştir. Burada isnadın önemi anlatılırken, bütün hadislerinin ma'sûm imamlardan sâdır olduğu düşüncesiyle Şia'nın senede önem vermediği belirtilmiş, isnada gösterilen bu ihtimamın Ehl-i sünnet'e has olduğunun altı çizilmiştir (s. 188, dipnot: 379). Ardından münekkîdlerin, râvi tenkidinde objektif davranma ve onların hayatını bütün yönleriyle ele alma konusundaki hassasiyetleri, cerh ve ta'dîl ilminde kullanılan 'evseku'n-nâs, sika-sika mutkîn, sebt, sadûk, mestûr, muttehem...' gibi kavramların anlamları ve dört hadis imamının metodları ile râvilerde aradıkları şartlardan bahsedilmiştir. Daha sonra metin tenkidinin yapılış şekli, esasları, örnekleri ve önemine değinilmiştir. Muhaddislerin, metin tenkidi için ortaya koydukları kıstasları geniş anlamda uygulayamadıkları yönündeki eleştirileri değerlendiren müellif; muhaddislerin üzerine düşen

görevi fazlasıyla yaparak benzersiz bir sistem oluşturduğuna, metin tenkidinin ise aslında müçtehidlerin görevi olduğuna değinmiştir (s. 219–222).

Sonuç bölümünde sünnetin hüccet oluşunu inkâr etme faaliyetlerinden bahisle, ilk olarak hicrî II. asırda karşılaşılan bu tutumun, oryantalistlerin etkisiyle, geçtiğimiz yüzyılda tekrar gündeme geldiği vurgulanmış, Goldziher, Schacht ve Alfred Guillaume'nin eserlerinden ve görüşlerinden bahsedildikten sonra, Mısır, Hint kıtası ve Türkiye'deki oryantalizm kaynaklı benzer yaklaşımlar değerlendirilmiştir. Söz konusu görüşlere sahip olanlar, bu çağda Kur'ân'dan başka rehber kabul edilemeyeceğini ve İslam'ın da ilk kuşak Müslümanlarının takip ettiği İslâm olduğunu savunmuşlar, buna binâen hadisle ilgili şüpheler ileri sürerek, sünnetin terkinin gerekli görmüşlerdir. İşte bu şekilde özetlenen, fikrî bağımsızlık adı altında oryantalistlerin takipçiliğini yapma akımının Türkiye'de de yaygın olduğuna dikkat çeken yazar, bunların haricinde ülkemizde mevcut olan bir akımdan daha bahseder ki bunlar söz konusu iddialardan etkilenerek ruhen sarsılan, sonuç olarak sünneti inkâr etmese de tamamıyla itimat edemeyen kimselerdir (s. 253). Müellif bu durumu açık bir şekilde eleştirdikten sonra, sebebi ne olursa olsun (cehalet, şüphecilerin telkini) Allah'a ve ahiret gününe inanan bir Müslüman'ın, sünnetin hüccet değerini inkâr etmesinin mümkün olamayacağı görüşüyle eserini sonlandırmıştır.

Eserin başında konuyu etraflı bir şekilde ve gereksiz ayrıntılara girmeden yazmayı hedeflediğini belirten müellifin, bazı bölümlerde okuyucuyu meselelerin özünden uzaklaştıracak kadar uzun açıklamalar yapmasının dışında, eser akıcı bir üslûp ve doğal bir dille kaleme alınmıştır. Konular sistemli bir şekilde anlatılmış, genel olarak konularla alakalı oryantalistlerin iddialarına yer verildikten sonra, bunların gerçeği yansıtmadığı gösterilmeye çalışılmıştır. Eserin, oryantalist görüşler hakkında özet bilgi sunmasının yanı sıra, güncel hadis problemlerine değinmesi de okuyucu açısından faydalıdır. Aynı zamanda kitapta geçen herhangi bir konu hakkında ayrıntılı bilgi edinmek isteyenleri, ilgili temel eserlere yönlendiren müellif, bu sayede hadisle ilgili pek çok eserin de tanıtımını yapmaktadır. Fakat gerekli bazı yerlerde faydalı dipnotlarıyla konuya ışık tutan mütercimim, eserin orijinal ismini zikretmemesi, kitapta sıkça karşılaşılan yazım yanlışları ve anlatım bozuklukları, eserle ilgili eksiklikler neviden değinilmesi gereken hususlardır. Sonuç olarak bu kitap, hadisle ilgili klâsik eserlerin güvenilirliğinin tartışıldığı ve çeşitli vesilelerle hadislerin hüccet değerinin sık sık gündeme getirildiği günümüzde, söz konusu meselelerle ilgili muhafazakâr ve tepkisel yaklaşımı ifade etmesi ve sünnetin sarsılmaz dinî bir kaynak olduğunu vurgulaması açısından önemlidir.

Ayşe Nur ÇİFTÇİ

UÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nilüfer/BURSA